

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, www.pk.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Ministry of Justice]. Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Prosecutor General for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, www.pk.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Ministerstwa Sprawiedliwości]. Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Prokuratora Generalnego wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

SEKCJA TRZECIA
SPRAWA OOO FLAVUS I INNI PRZECIWKO ROSJI

(Skargi nr 12468/15 i 2 inne – zob. załączony wykaz)

WYROK

Artykuł 10 • Wolność otrzymywania i przekazywania informacji • Nieuzasadnione „hurtowe” zablokowanie opozycyjnych internetowych środków przekazu z naruszeniem wymogu wskazania treści stanowiących naruszenie • Uprzednie ograniczenie publikacji przy braku orzeczenia sądu o bezprawności spornych treści • „Hurtowe” zablokowanie dostępu do całej strony internetowej stanowiące skrajny środek porównywalny z zakazem dostępu do gazety lub stacji telewizyjnej • Zablokowanie dostępu do całej strony internetowej, którego praktycznym skutkiem jest rozszerzenie zakresu decyzji o zablokowaniu znacznie poza nielegalne treści objęte pierwotnym wnioskiem • Brak w prawie krajowym zabezpieczeń przed nadmiernymi i arbitralnymi skutkami środków blokujących • Brak prawnego wymogu powiadomienia właścicieli stron internetowych o postępowaniu w sprawie zablokowania i umożliwienia im udziału w tym postępowaniu • Brak zatwierdzenia środków blokujących przez sąd lub inny niezależny organ sądowy • Brak wcześniejszej oceny skutków i natychmiastowe wykonanie środka blokującego pozbawiające zainteresowane strony możliwości wniesienia środka zaskarżenia • Brak przeprowadzenia przez sądy krajowe zgodnej z konwencją oceny możliwości zastosowania mniej inwazyjnych środków

Artykuł 13 w związku z art. 10 • Skuteczny środek odwoławczy • Brak rozpatrzenia przez sądy przedmiotu skargi lub zbadania zgodności z prawem lub proporcjonalności skutków decyzji o zablokowaniu

STRASBURG

23 czerwca 2020 r.

OSTATECZNY

16/11/2020

Wyrok ten stał się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji. Wyrok może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie OOO Flavus i Inni przeciwko Rosji,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Seksja Trzecia), zasiadając jako Izba w składzie:

Paul Lemmens, *Przewodniczący*,
Georgios A. Serghides,
Helen Keller,
Dmitry Dedov,
María Elósegui,
Gilberto Felici,
Erik Wennerström, *sędziowie*

oraz Milan Blaško, *Kancelarz Sekcji*,

Mając na uwadze:

skargi (nr 12468/15, 23489/15 i 19074/16) przeciwko Federacji Rosyjskiej wniesione do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencji”) przez dwie rosyjskie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, tj. OOO Flavus i OOO Mediafokus, oraz obywatela rosyjskiego, p. Garriego Kimowicza Kasparowa („skarżący”), w dniach wskazanych w Załączniku;

decyzję o zawiadomieniu rządu rosyjskiego („Rządu”) o skardze;

uwagi przedstawione przez pozwany Rząd oraz uwagi przedłożone w odpowiedzi przez skarżących;

uwagi przedstawione przez interweniujące strony trzecie, którym Przewodniczący Sekcji udzielił zgody na przystąpienie do sprawy w charakterze interwenientów;

obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 26 maja 2020 r.,

wyduje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

WPROWADZENIE

Sprawa dotyczy hurtowego zablokowania trzech internetowych serwisów medialnych ze względu na to, że niektóre z ich witryn internetowych miały zawierać nielegalne treści.

FAKTY

1. Skarżący byli reprezentowani przez p. D. Gaynutdinova i p. S. Kuzevanovą, prawników praktykujących odpowiednio w Moskwie i Woroneżu.

2. Rząd był reprezentowany początkowo przez p. A. Fedorova, kierownika biura Przedstawiciela Federacji Rosyjskiej przy Europejskim Trybunale Praw Człowieka, a następnie przez pełnomocnika p. M. Galperina.

3. Przedstawione przez strony okoliczności faktyczne sprawy można streścić w następujący sposób.

4. Skarżący są właścicielami internetowych serwisów medialnych. Pierwszy skarżący, OOO Flavus, jest właścicielem grani.ru, internetowej strony publikującej wiadomości i opinie, która funkcjonuje od roku 2000, a od roku 2003 jest zarejestrowana jako czasopismo elektroniczne. Drugi skarżący, p. Kasparow, jest założycielem www.kasparov.ru, niezależnej publikacji internetowej o tematyce społeczno-politycznej, a także platformy dla niezależnych blogerów. Trzeci skarżący, OOO Mediafokus, jest właścicielem internetowego *dziennika* („Ezhednevnyy Zhurnal”) pod adresem ej.ru, który od roku 2004 publikuje badania i analizy autorstwa politologów, ekonomistów i dziennikarzy, z których wielu wyraziło krytykę wobec rządu rosyjskiego.

5. W grudniu 2013 r. znowelizowano ustawę o informacji, upoważniając Prokuratora Generalnego do identyfikowania stron internetowych zawierających wezwania do masowych rozruchów, działań ekstremistycznych lub udziału w niedozwolonych zgromadzeniach masowych (zob. art. 15.3 w paragrafie 12 poniżej). Nie wymagano postanowienia sądu; Prokurator Generalny mógł zwrócić się z wnioskiem o zablokowanie bezpośrednio do organu nadzoru ds. telekomunikacji, Roskomnadzoru, który z kolei powiadamiał dostawcę usług hostingowych danej strony internetowej. W takiej sytuacji dostawca natychmiast blokował dostęp do strony i w ciągu dwudziestu czterech godzin powiadamiał jej właściciela.

6. W dniu 13 marca 2014 r. Prokurator Generalny skierował do Roskomnadzoru wnioski o zablokowanie internetowych stron medialnych skarżących. Wniosek został sformułowany w następujący sposób:

„Analiza informacji publikowanych na stronach wspomnianych serwisów internetowych wskazuje na konsekwentną tendencję tematyczną w kierunku relacjonowania wydarzeń publicznych o charakterze bezprawnym na terytorium Rosji.

W szczególności na stronie internetowej *Ezhednevnyy Zhurnal* (www.ej.ru) znajduje się podstrona „Sprawa placu Bołotnego”¹, w której zamieszczane są i gromadzone artykuły i publikacje dotyczące protestów organizowanych na terytorium Rosji na rzecz oskarżonych w postępowaniu karnym dotyczącym masowych zamieszek na placu Bołotnego w Moskwie [w dniu 6] maja 2012 r. Z treści publikacji [...] wynika, że nielegalne protesty [...] są dopuszczalną i konieczną formą wyrażania stanowiska obywatelskiego, a [takie publikacje] co do zasady stanowią wezwanie do udziału w takich wydarzeniach.

Ponadto na stronie internetowej www.grani.ru znaleziono artykuł zatytułowany „Uczestnicy zgromadzenia na rzecz wsparcia ofiar wydarzeń na placu Bołotnym zatrzymani [w centrum Moskwy]”. W artykule opisano zatrzymanie uczestników niedozwolonego wydarzenia publicznego „Strategia 6”, polegającego na publicznych występach grupy osób w szóstym dniu każdego miesiąca w celu wsparcia oskarżonych w sprawie karnej dotyczącej masowych zamieszek, do których doszło w Moskwie w dniu 6 maja 2012 r. Bezprawne działania uczestników wydarzenia przedstawiono

¹ Więcej informacji na temat sprawy placu Bołotnego znajduje się w wyroku *Frumkin przeciwko Rosji*, nr 74568/12, §§ 7-65, ETPC 2016 (fragmenty).

WYROK W SPRAWIE OOO FLAVUS I INNI PRZECIWKO ROSJI

jako dopuszczalne w celu zwrócenia uwagi na sprawę karną i wezwanie do udziału w podobnych działaniach.

Na stronie www.kasparov.ru zamieszczono artykuł zatytułowany „Nacjonalizacja mienia państwa [ukraińskiego] na Krymie”², w którym przedstawiono broszurę z wizerunkiem uzbrojonego mężczyzny, zatytułowaną „Czerwona partyzantka” i opatrzoną tekstem „Obudź się, Krymie! Okupanci i ich sługusy bezczelnie wykradają Wasze pieniądze i bezczeszczą Wasze miasta. Nie bądźcie obojętni! Nie poddawajcie się!” Wezwania te są skierowane do mieszkańców Krymu i nakłaniają ich do popełniania bezprawnych czynów.”

7. W dniu 14 marca 2014 r. Roskomnadzor zablokował dostęp do stron internetowych skarżących i zażądał od dostawców usług hostingowych usunięcia obraźliwych materiałów, uzasadniając to tym, że zawierały one „wezwania do działań ekstremistycznych”. W powiadomieniach, w polu przeznaczonym na adres URL strony, wskazano nazwę domeny danej witryny. Nie załączono odpisu wniosku Prokuratora Generalnego o zablokowanie.

8. Skarżący złożyli wniosek o kontrolę sądową środka blokującego. Podnieśli, że bezkrytyczne zablokowanie dostępu do całych stron internetowych, bez wskazania konkretnego obraźliwego materiału, stanowi naruszenie ustalonej procedury, ponieważ uniemożliwia skarżącym przywrócenie dostępu do ich stron internetowych poprzez usunięcie obraźliwego materiału. Bezkrytyczny środek blokujący znacznie ograniczył ich prawo do przekazywania informacji, które nie zostało uznane za bezprawne.

9. W dniach 6 maja i 29 sierpnia 2014 r. Tagański Sąd Rejonowy, a 6 sierpnia 2014 r. Chamownicki Sąd Rejonowy w Moskwie, odrzuciły żądania skarżących. Sądy uznały, że właściwy urzędnik Prokuratora Generalnego dokonał oceny stron internetowych i ustalił, że są one niezgodne z prawem. Roskomnadzor zgodnie z prawem zrealizował wniosek Prokuratora Generalnego o zablokowanie, a w powiadomieniu wystosowanym przez organ nadzoru podano odpowiednie informacje o obraźliwych stronach internetowych. Sądy stwierdziły, że środek blokujący nie miał wpływu na prawa ani wolności skarżących.

10. W dniach 2 września i 28 października 2014 r. oraz w dniu 28 kwietnia 2015 r. Sąd Miejski w Moskwie oddalił apelacje wniesione przez skarżących w trybie uproszczonym, uznając, że wyroki sądów rejonowych były co do zasady prawidłowe.

11. Strona internetowa p. Kasparowa zdjęciem neutralnym zastąpiła zdjęcie, co do którego uznała, że było przedmiotowym obraźliwym zdjęciem i ponowiła prośbę do Roskomnadzoru o przywrócenie dostępu do strony. Nie uzyskała żadnej odpowiedzi.

² W dniu 16 marca 2014 r. miało odbyć się „Referendum w sprawie statusu Krymu”.

WŁAŚCIWE KRAJOWE RAMY PRAWNE

12. Artykuł 15.3 ustawy o informacji (ustawa nr 149-FZ z 27 lipca 2006 r.) wprowadza procedurę blokowania dostępu do treści rozpowszechnianych z naruszeniem prawa (tłumaczenie art. 15.3 znajduje się w wyroku w sprawie *Kablis przeciwko Rosji*, nr 48310/16 i 59663/17, § 36, 30 kwietnia 2019 r.). W ustępie 1 zdefiniowano nielegalne treści jako obejmujące wezwania do masowych rozruchów, działalność ekstremistyczną oraz udział w niedozwolonych zgromadzeniach masowych. Po stwierdzeniu takich nielegalnych treści lub otrzymaniu zgłoszenia od organów państwowych lub osób fizycznych, Prokurator Generalny lub jego zastępcy zwracają się do organu nadzoru ds. telekomunikacji, Roskomnadzoru, o ograniczenie dostępu do zasobów internetowych rozpowszechniających nielegalne treści. Roskomnadzor zobowiązuje dostawców usług internetowych do zablokowania dostępu do strony, a dostawców usług hostingowych do usunięcia nielegalnych treści. W powiadomieniu Roskomnadzor wskazuje nazwę domeny internetowej, adres sieciowy oraz adres URL stron internetowych umożliwiających identyfikację nielegalnych treści (ust. 2). W ciągu dwudziestu czterech godzin od otrzymania powiadomienia dostawca usług hostingowych musi zażądać od właściciela strony internetowej usunięcia nielegalnych treści (ust. 4). Po tym, jak właściciel strony internetowej powiadomił Roskomnadzor o usunięciu treści, Roskomnadzor sprawdza, czy materiał został usunięty i informuje dostawców usług internetowych o możliwości przywrócenia dostępu do strony internetowej (ust. 6).

WŁAŚCIWE MATERIAŁY MIĘDZYNARODOWE

13. W Deklaracji w sprawie wolności komunikacji w Internecie, przyjętej przez Komitet Ministrów Rady Europy 28 maja 2003 r., uwzględniono zobowiązanie państw członkowskich do przestrzegania następujących zasad w zakresie komunikacji w Internecie:

Zasada 3: Brak uprzedniej kontroli państwa

„Władze publiczne nie powinny, poprzez stosowanie ogólnych środków blokujących lub filtrujących, odmawiać społeczeństwu dostępu do informacji i innych środków komunikacji w Internecie, niezależnie od granic. Nie stoi to na przeszkodzie instalacji filtrów w celu ochrony małoletnich, w szczególności w miejscach dla nich dostępnych, takich jak szkoły czy biblioteki.

Pod warunkiem przestrzegania gwarancji zawartych w art. 10 ust. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, można podjąć środki mające na celu doprowadzenie do usunięcia wyraźnie rozpoznawalnych treści internetowych lub ewentualnie zablokowania dostępu do nich, jeżeli właściwe władze krajowe podjęły tymczasową lub ostateczną decyzję w przedmiocie ich nielegalności.”

14. W sprawozdaniu specjalnego sprawozdawcy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) z 2011 r. w sprawie propagowania i ochrony prawa do wolności opinii i wypowiedzi (A/HRC/17/27) wyrażono obawy dotyczące nadmiernego zakresu środków blokujących:

„29. Blokowanie odnosi się do środków podejmowanych w celu uniemożliwienia dotarcia określonych treści do użytkownika końcowego. Obejmuje to uniemożliwienie użytkownikom dostępu do określonych stron internetowych, adresów protokołu internetowego (IP), rozszerzeń nazw domen, usuwanie stron internetowych z serwera, na którym są one hostowane, lub stosowanie technologii filtrujących w celu wykluczenia możliwości pojawiania się stron zawierających słowa kluczowe lub innych określonych treści [...]”

31. Stosowanie przez państwa technologii blokujących lub filtrujących często stanowi naruszenie ich obowiązku zagwarantowania prawa do wolności słowa [...] Po pierwsze, konkretne przesłanki uzasadniające blokowanie nie są określone w ustawie lub wprawdzie są przewidziane przez ustawę, lecz w sposób zbyt szeroki i niejasny, co grozi arbitralnym i nadmiernym blokowaniem treści. Po drugie, blokowanie nie jest uzasadnione dla realizacji celów wymienionych w art. 19 ust. 3 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, a listy blokad są zazwyczaj utajnione, co utrudnia ocenę, czy ograniczenie dostępu do treści następuje w uzasadnionym celu. Po trzecie, nawet w przypadku przedstawienia uzasadnienia, środki blokujące stanowią zbędny lub nieproporcjonalny środek do osiągnięcia zamierzonego celu, ponieważ często nie są wystarczająco ukierunkowane i uniemożliwiają dostęp do szerokiego zakresu treści poza tymi, które zostały uznane za nielegalne. Wreszcie, treści są często blokowane bez interwencji ze strony organu sądowego lub niezależnego organu lub możliwości kontroli przez te organy [...]”.

15. Wspólna deklaracja w sprawie wolności słowa i Internetu, przyjęta w dniu 1 czerwca 2011 r. przez specjalnego sprawozdawcę ONZ ds. promocji i ochrony prawa do wolności opinii i wypowiedzi, przedstawiciela OBWE ds. wolności mediów, specjalnego sprawozdawcę Organizacji Państw Amerykańskich (OPA) ds. wolności wypowiedzi oraz specjalnego sprawozdawcę Afrykańskiej Komisji Praw Człowieka i Ludów ds. wolności wypowiedzi i dostępu do informacji stanowi w szczególności:

1. Zasady ogólne

„a. Wolność słowa dotyczy Internetu, tak jak wszystkich środków komunikacji. Ograniczenia wolności słowa w Internecie są dopuszczalne tylko wtedy, gdy są zgodne z ustalonymi standardami międzynarodowymi, w tym są przewidziane przez ustawę oraz konieczne dla ochrony interesu uznanego przez prawo międzynarodowe (test „trzech części”) [...]”

3. Filtrowanie i blokowanie

„a. Obowiązkowe blokowanie całych stron internetowych, adresów IP, portów, protokołów sieciowych lub rodzajów zastosowań (takich jak sieci społecznościowe) jest środkiem skrajnym – analogicznym do zakazu dostępu do gazety lub stacji telewizyjnej – który może być uzasadniony jedynie zgodnie ze standardami międzynarodowymi, na przykład w przypadku konieczności ochrony dzieci przed nadużyciami seksualnymi.”

16. W Komentarzu ogólnym nr 34 do art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (CCPR/C/GC/34), przyjętym na 102. sesji (11-29 lipca 2011 r.), Komitet Praw Człowieka ONZ stwierdził, co następuje:

„42. Penalizacji mediów, wydawców lub dziennikarzy tylko za to, że wyrażają krytykę wobec rządu lub politycznego systemu społecznego, za którym opowiada się rząd, w żadnym wypadku nie należy uznawać za konieczne ograniczenie wolności słowa.

43. Wszelkie ograniczenia dotyczące funkcjonowania stron internetowych, blogów lub wszelkich innych internetowych, elektronicznych lub innych tego rodzaju systemów rozpowszechniania informacji, w tym systemów wspierających taką komunikację, takich jak dostawcy usług internetowych lub wyszukiwarek, są dopuszczalne jedynie w zakresie, w jakim są zgodne z ust. 3 [art. 19]. Dopuszczalne ograniczenia powinny co do zasady dotyczyć konkretnych treści; nakładanie ogólnych zakazów działania niektórych witryn i systemów jest niezgodne z ust. 3. Niezgodne z ust. 3 jest również zakazanie witrynie lub systemowi rozpowszechniania informacji publikowania materiałów wyłącznie na tej podstawie, że mogą wyrażać krytykę wobec rządu lub politycznego systemu społecznego popieranego przez rząd.”

17. W rekomendacji CM/Rec(2016)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie wolności Internetu, przyjętej przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 13 kwietnia 2016 r., zalecono, aby państwa członkowskie kierowały się konkretnymi wskaźnikami wolności Internetu w ramach dialogu międzynarodowego i kształtowania polityki międzynarodowej w zakresie wolności Internetu, a także by je promowały. Przyjmując to zalecenie, stały przedstawiciel Federacji Rosyjskiej wskazał, że zgodnie z art. 10.2c regulaminu posiedzeń zastępców ministrów, zastrzega sobie prawo swojego rządu do zastosowania lub niezastosowania się do zalecenia w zakresie, w jakim odnosi się ono do sposobu jego wdrożenia na poziomie krajowym. Punkt 2.2 wskaźników wolności Internetu, „Wolność opinii i prawo do otrzymywania i przekazywania informacji” brzmi:

2.2.1. Środki podejmowane przez organy państwowe lub podmioty sektora prywatnego w celu zablokowania lub innego ograniczenia dostępu do całej platformy internetowej (mediów społecznościowych, sieci społecznych, blogów lub wszelkich innych stron internetowych) lub narzędzi technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) (komunikatorów internetowych lub innych aplikacji), lub wnioski organów państwowych o przeprowadzenie takich działań spełniają warunki art. 10 Konwencji dotyczące legalności, zasadności i proporcjonalności ograniczeń.

2.2.2. Środki podejmowane przez organy państwowe lub podmioty sektora prywatnego w celu zablokowania, filtrowania lub usunięcia treści internetowych, lub wnioski organów państwowych o przeprowadzenie takich działań spełniają warunki art. 10 Konwencji dotyczące legalności, zasadności i proporcjonalności ograniczeń.

2.2.3. Dostawcy usług internetowych co do zasady traktują ruch internetowy jednakowo i bez dyskryminacji ze względu na nadawcę, odbiorcę, treść, aplikację, usługę lub urządzenie. Środki zarządzania ruchem internetowym są przejrzyste, niezbędne i proporcjonalne do osiągnięcia nadrzędnego interesu publicznego zgodnie z art. 10 EKPC.

WYROK W SPRAWIE OOO FLAVUS I INNI PRZECIWKO ROSJI

2.2.4. Użytkownikom Internetu lub innym zainteresowanym stronom przysługuje prawo do sądu zgodnie z art. 6 Konwencji w odniesieniu do wszelkich działań podejmowanych w celu ograniczenia ich dostępu do Internetu lub możliwości otrzymywania i przekazywania treści lub informacji.

2.2.5. Państwo w odpowiednim czasie i w odpowiedni sposób informuje opinię publiczną o stosowanych przez siebie ograniczeniach wolności otrzymywania i przekazywania informacji, takich jak wskazywanie stron internetowych, które zostały zablokowane lub z których usunięto informacje, wskazując podstawę prawną, konieczność i uzasadnienie zastosowania takich ograniczeń, postanowienie sądu zezwalające na ich zastosowanie oraz prawa do zaskarżenia.”

PRAWO

I. I. POŁĄCZENIE SKARG

18. Mając na względzie podobny przedmiot skarg, Trybunał uznał za właściwe łączyć ich rozpoznanie w jednym wyroku.

II. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 10 KONWENCJI

19. Skarżący zarzucili, że decyzja władz rosyjskich o zablokowaniu dostępu do ich stron internetowych stanowiła naruszenie ich praw wynikających z art. 10 Konwencji, który w odpowiednich fragmentach brzmi:

„1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność [...] otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe [...]

2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób [...]”.

A. Dopuszczalność

20. Trybunał zauważa, że niniejsza skarga nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona ani niedopuszczalna z jakichkolwiek innych powodów wymienionych w art. 35 Konwencji. Tym samym należało uznać ją za dopuszczalną.

B. Przedmiot skargi

1. Stanowiska stron

(a) Rząd

21. Rząd podniósł, że wezwania do masowych rozruchów, działań ekstremistycznych lub niedozwolonych masowych zgromadzeń stanowią nielegalne treści, których rozpowszechnianie w Internecie powinno być zabronione. Sądy rosyjskie ustaliły, że strony internetowe skarżących zawierały takie wezwania i utrzymały w mocy decyzję Prokuratora Generalnego o ograniczeniu dostępu do nielegalnych treści. Skarżący, jako właściciele stron internetowych, byli prawnie zobowiązani do usunięcia nielegalnych treści po otrzymaniu powiadomienia od rosyjskiego organu nadzoru ds. telekomunikacji, Roskomnadzor, lecz nie podjęli żadnych działań w tym kierunku. Drugi skarżący, będący właścicielem strony www.kasparov.ru, poinformował Roskomnadzor o usunięciu obraźliwych treści. Po weryfikacji ustalono jednak, że strona ta nadal zawierała informacje, które wymagały zablokowania dostępu do niej. Rząd stwierdził, że środki, które uniemożliwiły użytkownikom dostęp do stron internetowych skarżących były konieczne i proporcjonalne.

(b) Skarżący

22. Skarżący twierdzili, że ich media internetowe były skierowane przede wszystkim do odbiorców rosyjskich. Środki uniemożliwiające użytkownikom w Rosji dostęp do ich stron internetowych stanowiły *de facto* zakaz działalności medialnej, mimo że koncesja medialna wydana dla grani.ru nie została formalnie cofnięta. Żądania sformułowane przez władze rosyjskie wobec skarżących były nieprzewidywalne i niespójne. Prokurator Generalny wystąpił o zablokowanie całych stron internetowych z powodu wezwań do udziału w niedozwolonych zgromadzeniach publicznych. Skarżącym nie przekazano odpisu wniosku Prokuratora Generalnego. W pierwszych powiadomieniach Roskomnadzor nie określił, jakie treści uznano za problematyczne. W postępowaniu Roskomnadzor podnosił argument, że strony internetowe zawierały wezwania do podjęcia działalności ekstremistycznej. Ponieważ skarżący nie zostali powiadomieni o konkretnych materiałach zawierających zakazane informacje, nie mieli możliwości usunięcia tych treści i uniknięcia środka blokującego. Sprzeczne i nieustannie zmieniające się żądania władz nie pozwalały właścicielom stron internetowych przewidzieć, czy publikacja konkretnego artykułu doprowadzi do zastosowania środka blokującego i czy władze zablokują tylko ten artykuł, czy też całą stronę internetową.

23. Prawo rosyjskie nie dawało właścicielom mediów internetowych żadnych gwarancji proceduralnych, które mogłyby ich uchronić przed arbitralną ingerencją. Środek blokujący nie został poddany uprzedniej ocenie

przez sędziego lub inny niezależny organ decyzyjny. Decyzja została podjęta przez funkcjonariuszy Prokuratury Generalnej bez udziału medioznawców. Prawo nie przewidywało kontroli sądowej tej decyzji przed jej wykonaniem, ani oceny jej konieczności i proporcjonalności. W praktyce dawało ono nieograniczoną swobodę Prokuratorowi Generalnemu w blokowaniu spraw, co było sprzeczne z zasadami państwa prawa w demokratycznym społeczeństwie.

24. Skarżący twierdzili, że prawdziwym celem, do którego dążyły władze rosyjskie blokując dostęp do ich stron internetowych było uniemożliwienie rozpowszechniania niezależnych opinii na temat ważnych wydarzeń społeczno-politycznych oraz działań opozycji i ruchu obywatelskiego. Nawet gdyby przyjąć, że władze rzeczywiście kierowały się uzasadnionym celem ochrony porządku publicznego, a strony internetowe zawierały nielegalne treści, to nie podjęto prób osiągnięcia równowagi pomiędzy prawem skarżących do przekazywania informacji a potrzebą utrzymania porządku publicznego. W okresie wieloletniego funkcjonowania strony internetowe skarżących opublikowały dziesiątki tysięcy artykułów o tematyce społeczno-politycznej, które to materiały archiwalne z dnia na dzień stały się niedostępne dla użytkowników w Rosji (skarżący powołali się na stanowisko Trybunału dotyczące znaczenia internetowych materiałów archiwalnych w sprawie *Times Newspapers Ltd przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (nr 1 i 2), nr 3002/03 i 23676/03, § 45, ETPC 2009). Blokowanie dostępu do stron internetowych popularnych mediów internetowych, w tym do ich obszernych materiałów archiwalnych, w celu zakazania kilku artykułów – lub jednego zdjęcia w przypadku www.kasparov.ru – było niewątpliwie nieproporcjonalne. Zablokowanie miało znaczący efekt mrozący dla dziennikarzy i działaczy obywatelskich, którzy korzystali z mediów internetowych w celu wyrażania krytycznych opinii na forum publicznym o sytuacji w Rosji.

(c) Interweniujące strony trzecie

25. Specjalny sprawozdawca ONZ ds. propagowania i ochrony prawa do wolności opinii i wypowiedzi, niezależny ekspert upoważniony przez Radę Praw Człowieka do składania sprawozdań na temat zakresu, charakteru i dotkliwości ograniczeń i naruszeń wolności wypowiedzi, stwierdził, że osoby fizyczne powinny mieć możliwość korzystania z wolności wypowiedzi w przestrzeni internetowej w takim samym zakresie, w jakim korzystają z niej poza tą przestrzenią. Państwa często przyjmują przepisy mające zapobiegać działalności ekstremistycznej, których zakres jest tak szeroki, że daje władzom nadmierną swobodę w ograniczaniu wypowiedzi w Internecie, co jest sprzeczne z wymogiem legalności. W takich przepisach za główny obowiązek państwa uznaje się ograniczenie wolności słowa, a nie jej ochronę, oraz nie określa się precyzyjnie ograniczeń w zakresie wypowiedzi w Internecie ani ich uzasadnienia. „Hurtowe” blokowanie stron

internetowych rzadko, o ile w ogóle, spełnia kryteria dopuszczalnych ograniczeń wolności słowa, biorąc pod uwagę, że dopuszczalne ograniczenia powinny dotyczyć konkretnych treści i nie powinny być skierowane na strony internetowe tylko dlatego, że wyraża się w nich krytykę wobec rządu czy systemu politycznego. Na koniec specjalny sprawozdawca podkreślił, że cenzura cyfrowa polegająca na nieodpowiedzialnym i nadmiernym blokowaniu stron internetowych jest niedopuszczalna i szkodliwa dla praworządności w epoce cyfrowej.

26. ARTICLE 19 – globalna kampania na rzecz wolności wyrażania poglądów, Electronic Frontier Foundation – organizacja prawno-polityczna chroniąca prywatność w świecie cyfrowym, Access Now – globalna organizacja społeczeństwa obywatelskiego broniąca praw cyfrowych zagrożonych użytkowników oraz Reporters without Borders – francuska organizacja non-profit broniąca wolności prasy, podkreśliły, że normy prawa międzynarodowego mające zastosowanie do środków zwalczania „ekstremizmu” internetowego obejmują wymóg ustalenia bezpośredniego związku między treściami internetowymi a zarzucaną groźbą przemocy. Niejasne i zbyt szerokie definicje „ekstremizmu” pozwoliły państwom na stłumienie uzasadnionego sprzeciwu społecznego oraz uznanie za przestępstwo wypowiedzi i słów wyrażających sprzeciw wobec rządu. Blokowanie dostępu do całych stron internetowych jest środkiem skrajnym i nieproporcjonalnym, niezdolnym do odróżnienia treści legalnych od nielegalnych, a tym samym nigdy nie powinno być wymagane przez ustawę. Nawet jeśli blokowanie jest dopuszczalne, ustawa powinna przewidywać co najmniej następujące przesłanki: (i) o zastosowaniu środka blokującego decyduje sąd lub niezależny organ orzekający; (ii) zainteresowane strony powinny mieć możliwość wzięcia udziału w postępowaniu prowadzącym do wydania decyzji o zablokowaniu; (iii) wszystkie podmioty, na które decyzja o zablokowaniu ma wpływ, powinny mieć prawo do jej zaskarżenia ; oraz (iv) osoba próbująca uzyskać dostęp do zablokowanej strony internetowej powinna mieć możliwość zapoznania się z podstawą prawną i uzasadnieniem decyzji o zablokowaniu oraz z pouczeniem o środkach zaskarżenia. Wreszcie, strony interweniujące podkreśliły, że ogólne zablokowanie strony internetowej, bez wskazania konkretnych nielegalnych treści, należy w każdym przypadku uznać za nieproporcjonalne ograniczenie wolności słowa.

27. Europejski Instytut Społeczeństwa Informacyjnego, słowacka organizacja non-profit zajmująca się prawem w zakresie zaawansowanych technologii, stwierdził, że każdy środek blokujący, który wykracza poza swój cel i nadmiernie blokuje legalne treści, jest nie do przyjęcia w demokratycznym społeczeństwie. Władze miały obowiązek przeprowadzić zindywidualizowaną ocenę, czy ten sam rezultat można było osiągnąć za pomocą mniej dotkliwego środka. Strona internetowa będąca przedmiotem środka powinna zostać poinformowana o tym fakcie i mieć

możliwość usunięcia obraźliwych treści oraz złożenia wyjaśnień w odpowiednim terminie przed podjęciem decyzji.

2. Ocena Trybunału

(a) Zasady ogólne

28. Trybunał przypomina, że dzięki swojej dostępności oraz możliwości przechowywania i przekazywania ogromnych ilości informacji Internet stał się obecnie jednym z głównych środków, za pomocą których jednostki korzystają z prawa do wolności wypowiedzi i informacji. Internet zapewnia podstawowe narzędzia umożliwiające udział w działaniach i dyskusjach dotyczących kwestii politycznych i spraw będących przedmiotem ogólnego zainteresowania, zwiększa publiczny dostęp do wiadomości oraz ogólnie ułatwia rozpowszechnianie informacji. Artykuł 10 Konwencji gwarantuje „każdemu” wolność otrzymywania i przekazywania informacji i idei. Dotyczy to nie tylko treści informacji, ale także środków jej rozpowszechniania, gdyż wszelkie ograniczenia nałożone na te środki z definicji stanowią ingerencję w tę wolność (zob. *Ahmet Yildirim przeciwko Turcji*, nr 3111/10, §§ 48-54, ETPC 2012).

(b) Istnienie ingerencji

29. Skarżący są właścicielami internetowych serwisów medialnych, które publikowały artykuły, opinie i badania polityków opozycji, dziennikarzy i ekspertów, z których wielu wyraziło krytykę wobec rządu rosyjskiego. W dniu 14 marca 2014 r. organ nadzoru ds. telekomunikacji, Roskomnadzor, zablokował dostęp do ich stron internetowych po tym, jak Prokurator Generalny uznał część treści za nielegalne. Trybunał powtarza, że środki blokujące dostęp do stron internetowych niewątpliwie będą miały wpływ na dostępność Internetu i odpowiednio będą skutkować powstaniem po stronie pozwanego państwa odpowiedzialności z art. 10 (zob. *Ahmet Yildirim*, op. cit., § 53). Środek, który uniemożliwił odwiedzającym strony internetowe skarżących dostęp do ich treści, stanowił „ingerencję władzy publicznej” w prawo do otrzymywania i przekazywania informacji, bowiem art. 10 gwarantuje nie tylko prawo do przekazywania informacji, ale także prawo obywateli do ich otrzymywania (zob. *Ahmet Yildirim*, op. cit., §§ 51 i 55, oraz *Cengiz i Inni przeciwko Turcji*, nr 48226/09 i 14027/11, § 56, ETPC 2015 (fragmenty)). Trybunał powtarza, że ingerencja będzie stanowić naruszenie art. 10, chyba że jest „przewidziana przez ustawę”, realizuje jeden lub więcej uzasadnionych celów, o których mowa w art. 10 ust. 2, i jest „konieczna w społeczeństwie demokratycznym” do ich osiągnięcia. W niniejszej sprawie kwestii zgodności z prawem i istnienia uzasadnionego celu nie można oddzielić od kwestii, czy ingerencja była „konieczna w społeczeństwie demokratycznym”. Trybunał będzie zatem badał je łącznie (zob. *Kablis przeciwko Rosji*, nr 48310/16 i 59663/17, § 85, 30 kwietnia 2019 r.).

(c) „Przewidziane przez ustawę”

30. Trybunał powtarza, że wyrażenie „przewidziane przez ustawę” nie tylko odnosi się do podstawy ustawowej w prawie krajowym, ale wymaga również, aby ustawa była zarówno odpowiednio dostępna, jak i przewidywalna, to znaczy sformułowana na tyle precyzyjnie, aby umożliwić jednostce przewidzenie ewentualnych skutków danego działania. W sprawach dotyczących praw podstawowych wyrażenie swobody legislacyjnej przyznanej władzy wykonawczej w kategoriach nieograniczonej władzy byłoby sprzeczne z zasadą praworządności, jedną z podstawowych zasad społeczeństwa demokratycznego zapisaną w Konwencji. Tym samym, ustawa musi zapewniać środek ochrony prawnej przed arbitralną ingerencją władz publicznych w prawa chronione przez Konwencję, a także odpowiednio precyzować zakres swobody przyznanej właściwym władzom oraz sposób korzystania z niej (zob. *Hasan i Chaush przeciwko Bułgarii* [WI], nr 30985/96, § 84, ETPC 2000-XI, oraz *Ahmet Yildirim, op. cit.*, §§ 57 i 59).

31. Dostęp do mediów internetowych skarżących został zablokowany zgodnie z art. 15.3 ustawy o informacji. Przepis ten umożliwiał Prokuratorowi Generalnemu lub jego zastępcom wnioskowanie o zablokowanie trzech kategorii treści, w tym wezwań do masowych rozruchów lub do udziału w wydarzeniach publicznych organizowanych z naruszeniem ustalonej procedury. Kontrola Trybunału dotycząca wymogu zgodności z prawem nie sprowadza się jedynie do ustalenia, czy organ państwowy działał zgodnie z literą prawa krajowego. Trybunał musi również ustalić, czy jakość przedmiotowego prawa umożliwiała skarżącym regulację ich zachowań i chroniła ich przed arbitralną ingerencją.

32. W niniejszej sprawie wniosek Prokuratora Generalnego o zablokowanie dotyczył wezwań do udziału w niedozwolonych zgromadzeniach publicznych, natomiast powiadomienie Roskomnadzoru dotyczyło wezwań do działalności ekstremistycznej (zob. paragrafy 6 i 7 powyżej). W art. 15.3 ust. 2 określono wymogi dotyczące treści powiadomienia Roskomnadzoru, które musiało zawierać w szczególności adres URL strony internetowej umożliwiający identyfikację nielegalnych treści (zob. paragraf 12 powyżej). Tymczasem powiadomienia, które Roskomnadzor wystosował w niniejszej sprawie, nie spełniały tego wymogu, ponieważ wskazano w nich całą domenę strony internetowej, a nie konkretną problematyczną stronę internetową (zob. paragraf 7 powyżej). Uchybienie to nie tylko było sprzeczne z wymogiem, by informacje przekazane przez Roskomnadzor pozwalały na identyfikację treści podlegających usunięciu, ale również pozbawiło skarżących możliwości naprawienia zarzucanego naruszenia poprzez usunięcie obraźliwych treści. Nie wskazując adresu URL stron internetowych, które uznano za problematyczne, władze rosyjskie działały w sposób arbitralny, który uniemożliwił skarżącym dokonanie świadomego wyboru pomiędzy usunięciem lub zmianą konkretnych treści

a sformulowaniem sprzeciwu prawnego wobec żądania Prokuratora Generalnego poprzez wskazanie konkretnych stron internetowych.

33. W zakresie, w jakim przesłanki zastosowania blokady wynikały z wniosku Prokuratora Generalnego o zablokowanie, strony www.ej.ru i grani.ru zostały pociągnięte do odpowiedzialności za tworzenie tekstów wyrażających aprobatę wobec protestów i publicznych występów na rzecz oskarżonych w sprawie placu Bołotnego. Prokurator Generalny zinterpretował te artykuły jako stanowiące wezwania do udziału w niedozwolonych wydarzeniach publicznych. Już wcześniej Trybunał uznał, że pojęcie „wydarzeń publicznych organizowanych z naruszeniem ustalonej procedury” zawarte w art. 15.3 jest zbyt szerokie. Pozwala ono Prokuratorowi Generalnemu na zastosowanie blokady za każde naruszenie procedury przeprowadzania wydarzeń publicznych, bez względu na to, jak bardzo są one błahе czy niewinne, bez konieczności stwierdzenia ryzyka zakłócenia porządku lub jakiegokolwiek realnej uciążliwości dla praw innych osób (zob. *Kablis, op. cit.*, § 93). Stwierdził też, że Prokurator Generalny powołał się na tę właśnie przesłankę, by celować w treści, które nie zawierały takich wezwań (*ibid.*, §§ 98-101). Obie te konstatacje pozostają aktualne w okolicznościach niniejszej sprawy.

34. Publiczny protest, który odbył się w 2012 r. na placu Bołotnym w reakcji na wybory prezydenckie, które miały być sfałszowane, doprowadził do starcia między protestującymi a policją i skutkował wszczęciem licznych postępowań karnych przeciwko uczestnikom (zob. *Frumkin przeciwko Rosji*, nr 74568/12, §§ 81-142, 5 stycznia 2016 r.; *Yaroslav Belousov przeciwko Rosji*, nr 2653/13 i 60980/14, §§ 155-83, 4 października 2016 r.; oraz *Razvozhayev przeciwko Rosji i Ukrainie oraz Udaltsov przeciwko Rosji*, nr 75734/12 i 2 inne, § 274-99, 19 listopada 2019 r.). Przez szereg kolejnych lat toczące się procesy były w Rosji przedmiotem intensywnego zainteresowania opinii publicznej. W rozprawach sądowych uczestniczyli członkowie społeczeństwa i politycy; niektórzy z nich zostali zatrzymani przez policję, bez uzasadnienia, pod zarzutem udziału w niedozwolonym wydarzeniu publicznym (zob. *Navalnyy przeciwko Rosji* [WI], nr 29580/12 i 4 inne, § -42-26, 15 listopada 2018 r.). Należące do skarżących serwisy medialne, www.ej.ru i grani.ru, informowały o toku postępowania i zatrzymaniach dokonanych przez policję, zgodnie z ich dziennikarskim obowiązkiem informowania opinii publicznej o sprawach będących przedmiotem ogólnego zainteresowania oraz przedstawiania różnych stanowisk, w tym tych, które mogą być krytyczne wobec oficjalnej polityki (zob. *Sürek i Özdemir przeciwko Turcji* [WI], nr 23927/94 i 24277/94, § 61, 8 lipca 1999 r.). We wniosku Prokuratora Generalnego o zablokowanie nie wskazano żadnych fragmentów publikacji wspominających o planowanych wydarzeniach publicznych, dozwolonych lub nie, lub zapraszających społeczeństwo do udziału w nich (por. *Kablis, op. cit.*, § 102). Wyrażenia poparcia dla osób, przeciwko którym wszczęto

postępowania w związku z wydarzeniami na placu Bołotnego lub dla tych, którzy znaleźli sposób na okazanie solidarności z oskarżonymi, nie należy uznawać za wezwanie do organizowania niedozwolonych wydarzeń publicznych. Powtarzając, że wypowiedzi dotyczące kwestii interesu publicznego mają prawo do silnej ochrony, Trybunał stwierdził, że interpretacja przyjęta przez Prokuratora Generalnego nie miała podstaw faktycznych, a zatem była arbitralna i niewątpliwie nieuzasadniona.

35. Prokurator Generalny stwierdził również, że na stronie www.kasparov.ru odtworzono wizerunek broszury nawołującej mieszkańców Krymu do dokonywania „bezpprawnych czynów”. Wygląda na to, że w broszurze wzywano mieszkańców Krymu, by nie pozostawali obojętni i nie poddawali się. W decyzji Prokuratora Generalnego nie określono charakteru czynów, które miały mieć charakter bezprawny, znamion, które czyniły je bezprawnymi, ani organu, który pozwalał rosyjskiemu prokuratorowi określić, jakie zachowania obywateli nierosyjskich mieszkających poza terytorium Rosji należy uznać za bezprawne. W każdym razie ogólne określenie „bezpprawnych czynów” nie mieściło się w żadnej z trzech kategorii zakazanych treści wymienionych w art. 15.3. Wynika z tego, że decyzja Prokuratora Generalnego dotycząca treści na stronie www.kasparov.ru nie miała podstawy prawnej.

(d) Uzasadniony cel i kwestia „konieczności w demokratycznym społeczeństwie”

36. Trybunał stwierdził powyżej, że w zakresie, w jakim ingerencja dotyczyła treści uznanych za nielegalne na podstawie art. 15.3, nie była ona zgodna z procedurą ustanowioną w prawie krajowym i nie spełniała wymogu legalności. Jednocześnie w zakresie, w jakim Prokurator Generalny zawniioskował, a Roskomnadzor wdrożył, decyzję o zablokowaniu całych stron internetowych skarżących, Trybunał będzie kontynuował badanie w celu ustalenia, czy zablokowanie dostępu do całych stron internetowych realizowało uzasadniony cel i mogło być uznane za „konieczne w demokratycznym społeczeństwie”.

37. Trybunał powtarza, że „hurtowe” zablokowanie dostępu do strony internetowej jest środkiem skrajnym, porównywalnym do zakazu dostępu do gazety lub stacji telewizyjnej (zob. paragrafy 15 i 16 powyżej). Środek ten celowo pomija rozróżnienie między legalnymi i nielegalnymi informacjami, które mogą być zawarte na stronie internetowej, i pozbawia dostępu do dużych ilości treści, które nie zostały uznane za nielegalne. Zablokowanie dostępu do całej strony internetowej ma wymiar praktyczny w postaci rozszerzenia zakresu blokady daleko poza nielegalne treści, które były pierwotnie przedmiotem decyzji o zablokowaniu (por. *Ahmet Yildirim*, *op. cit.*, § 63).

38. Trybunał stwierdził powyżej, że decyzja stwierdzająca nielegalny charakter treści stron internetowych została podjęta w niniejszej sprawie na

podstawie nieuzasadnionych przesłanek lub w sposób całkowicie arbitralny. Jednakże, nawet gdyby istniały wyjątkowe okoliczności uzasadniające zablokowanie nielegalnych treści, środek blokujący dostęp do całej strony internetowej musi być uzasadniony samodzielnie, oddzielnie i odrębnie od uzasadnienia leżącego u podstaw pierwotnej decyzji obejmującej nielegalne treści oraz w oparciu o kryteria ustanowione i stosowane przez Trybunał na podstawie art. 10 Konwencji (zob. *Ahmet Yildirim*, § 66, oraz *Kablis*, § 94, *op. cit.*). Zablokowanie dostępu do legalnych treści nigdy nie może wynikać automatycznie z innego, bardziej ograniczonego środka blokującego w sposób, w jaki art. 15.3 pozwala władzom na rozszerzenie ograniczonego wniosku o zablokowanie na całą stronę internetową. Każdy masowy środek blokujący, który ma wpływ na legalne treści lub strony internetowe jako efekt uboczny środka skierowanego na nielegalne treści lub strony internetowe, stanowi arbitralną ingerencję w prawa właścicieli tych stron internetowych. Rząd nie przedstawił żadnego uzasadnienia dla zastosowania blokady „hurtowej”. Nie wyjaśnił, jaki uzasadniony cel lub pilną potrzebę społeczną władze rosyjskie chciały osiągnąć poprzez zablokowanie dostępu do mediów internetowych skarżących. Twierdzenie skarżących, że prawdziwym celem władz rosyjskich było utrudnienie dostępu do opozycyjnych mediów nasuwa poważne wątpliwości. Komitet Praw Człowieka ONZ i specjaliści sprawozdawcy podkreślili, że torpedowania mediów internetowych lub stron internetowych za pomocą środków blokujących ze względu na wyrażanie krytyki wobec rządu lub systemu politycznego w żadnym wypadku nie można uznać za konieczne ograniczenie wolności słowa (zob. paragrafy 16 i 25 powyżej). Wobec braku jakiegokolwiek uzasadnienia dla „hurtowego” blokowania stron internetowych skarżących, Trybunał stwierdził, że nie realizowało ono żadnego uzasadnionego celu.

(e) Zabezpieczenia przed nadużyciami

39. Przechodząc do kwestii zabezpieczeń, które prawo krajowe musi zapewnić w celu ochrony jednostek przed nadmiernymi i arbitralnymi skutkami stosowania środków blokujących, Trybunał powtórzył, że środki blokujące podjęte przed wydaniem orzeczenia sądowego w sprawie nielegalności publikowanych treści stanowią uprzednie ograniczenie publikacji. Niebezpieczeństwa związane z uprzednimi ograniczeniami polegają na tym, że wymagają najbardziej uważnej kontroli ze strony Trybunału i są uzasadnione tylko w wyjątkowych okolicznościach. Dotyczy to w szczególności prasy, bowiem wiadomości są towarem nietrwałym i nawet krótkotrwałe opóźnienie ich publikacji może równie dobrze pozbawić je całej wartości i zainteresowania (zob. *Association Ekin przeciwko Francji*, nr 39288/98, § 56, ETPC 2001-VIII; *Cumpănă i Mazăre przeciwko Rumunii* [WI], nr 33348/96, § 118, ETPC 2004-XI; *Ahmet Yildirim*, *op. cit.*, § 47; oraz *Kablis*, *op. cit.*, §§ 90-91). W przypadkach uprzedniego ograniczania funkcjonowania serwisów medialnych, jak to ma miejsce w niniejszej

sprawie, wymagane są ramy prawne zapewniające zarówno ścisłą kontrolę nad zakresem zakazów, jak i skuteczną, zgodną z Konwencją kontrolę sądową (zob. *Ahmet Yildirim*, § 64, i *Kablis*, § 92, *op. cit.*).

40. Trybunał stwierdza, że prawo rosyjskie nie zapewniło właścicielom mediów internetowych, takim jak skarżący, żadnych gwarancji proceduralnych, które mogłyby zapewnić ochronę przed arbitralną ingerencją na podstawie art. 15.3 ustawy o informacji. Nie wymagało żadnego udziału właścicieli stron internetowych w postępowaniu prowadzącym do zablokowania. Zarówno pierwotna decyzja Prokuratora Generalnego, jak i zarządzenia wykonawcze Roskomnadzoru zostały wydane bez uprzedniego powiadomienia stron, których prawa i interesy mogły zostać naruszone. Prawo nie wymagało od władz przeprowadzenia oceny skutków środków blokujących przed ich wdrożeniem ani uzasadnienia pilności ich natychmiastowego wykonania bez umożliwienia zainteresowanym stronom usunięcia nielegalnych treści lub złożenia wniosku o kontrolę sądową. Środki blokujące nie zostały zatwierdzone przez sąd lub inny niezależny organ orzekający, przed którym strony mogłyby przedstawić swoje stanowiska.

41. Trybunał zauważył ponadto, że ustawa o informacji nie wymaga od władz uzasadnienia konieczności i proporcjonalności ingerencji w wolność wypowiedzi online ani rozważenia kwestii, czy ten sam rezultat mógłby zostać osiągnięty za pomocą mniej dotkliwych środków. Nie wymaga też od nich upewnienia się, że środek blokujący jest ściśle ukierunkowany na nielegalne treści i nie wywoła arbitralnych lub nadmiernych skutków, w tym wynikających z zablokowania dostępu do całej strony internetowej.

42. Jeśli chodzi o wymóg przejrzystości, ustawa o informacji nie przewiduje przekazywania wniosku o zablokowanie złożonym na podstawie art. 15.3 właścicielom stron internetowych stanowiących przedmiot tego wniosku. W niniejszej sprawie skarżący nie wiedzieli o podstawach wniosku o zablokowanie do czasu, gdy dostęp do ich stron internetowych został zablokowany i gdy złożyli wniosek o kontrolę sądową (zob. paragraf 7 powyżej).

43. Wreszcie, w odniesieniu do postępowań, które skarżący wszczęli w celu zakwestionowania środków blokujących, Trybunał stwierdził wcześniej, że zakres swobody przyznany władzy wykonawczej na podstawie art. 15.3 jest tak szeroki, że zakwestionowanie środka blokującego w ramach kontroli sądowej może być trudne, a wręcz niemożliwe (zob. *Kablis*, *op. cit.*, § 96). Nic nie wskazuje na to, że sędziowie rozpatrujący żądania skarżących starali się rozważyć różne wchodzące w grę interesy, w szczególności oceniając konieczność zablokowania dostępu do całych stron internetowych. W ocenie Trybunału uchybienie to było konsekwencją niezastosowania przez sądy krajowe orzeczenia plenarnego Sądu Najwyższego nr 21 z dnia 27 czerwca 2013 r., które zobowiązywało je do uwzględnienia kryteriów ustanowionych w Konwencji przy jej wykładni przez Trybunał (zob. *Lashmankin i Inni przeciwko Rosji*, nr 57818/09 i 14 innych, § 217, 7 lutego

2017 r.). Podejmując decyzję, sądy ograniczyły się do stwierdzenia, że Prokurator Generalny i Roskomnadzor skorzystali z przysługującej im swobody decyzyjnej (zob. paragraf 9 i 10 powyżej). Jednakże, w opinii Trybunału, przeprowadzając zgodną z Konwencją kontrolę należało uwzględnić, między innymi, fakt, że taki środek, poprzez uczynienie dużych ilości informacji niedostępnymi, znacząco ograniczył prawa użytkowników Internetu i miał znaczący efekt uboczny (zob. *Ahmet Yildirim*, *op. cit.*, § 66).

(f) Wniosek

44. Mając na uwadze powyższą analizę, Trybunał stwierdza, że ingerencja wynikająca z zastosowania procedury na podstawie art. 15.3 ustawy o informacji miała nadmierne i arbitralne skutki, a prawo rosyjskie nie zapewniało skarżącemu takiego stopnia ochrony przed nadużyciami, jaka wynikała z zasady praworządności w demokratycznym społeczeństwie. W zakresie, w jakim środki blokujące były skierowane do wszystkich mediów internetowych poza treściami pierwotnie uznanymi za niezgodne z prawem, ingerencja nie znajdowała uzasadnienia w art. 10 ust. 2. Nie realizowała ona żadnego uzasadnionego celu i nie była konieczna w demokratycznym społeczeństwie.

45. W związku z powyższym doszło do naruszenia art. 10 Konwencji.

III. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 13 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z ART. 10

46. Trybunał uważa, że kwestia, czy skarżącym przysługiwał skuteczny krajowy środek odwoławczy w związku z ich skargami dotyczącymi zablokowania dostępu do ich stron internetowych, powinna zostać zbadana na podstawie art. 13 Konwencji w związku z art. 10. Art. 13 stanowi:

„Każdy, kogo prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe”.

A. Dopuszczalność

47. Trybunał zauważa, że niniejsza skarga nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona ani niedopuszczalna z jakichkolwiek innych powodów wymienionych w art. 35 Konwencji. Tym samym należało uznać ją za dopuszczalną.

B. Przedmiot skargi

48. Rząd stwierdził, że skarżący mieli do dyspozycji krajowe środki odwoławcze, takie jak skarga kasacyjna, ale z nich nie skorzystali.

49. Skarżący podnieśli, że prawo rosyjskie nie wymagało od Prokuratora Generalnego oceny wpływu jego wniosków o zablokowanie na prawa zainteresowanych stron. Ani właściciele stron internetowych, ani sąd nie brali udziału w postępowaniu prowadzącym do zablokowania na żadnym jego etapie, nie dokonano też oceny różnych interesów ani ryzyka związanego z zablokowaniem dostępu do legalnych treści. Dokonując kontroli *ex post facto* środka blokującego, sądy rosyjskie ograniczyły zakres swojej oceny do sprawdzenia, czy Roskomnadzor przestrzegał procedury wydawania decyzji o zablokowaniu pod względem formalnym. Nie oceniły one potrzeby zablokowania w całości stron internetowych skarżących ani nie wskazały konkretnych stron internetowych, które mogły zawierać nielegalne treści. Nie przeprowadziły one również oceny proporcjonalności środków blokujących.

50. Interweniująca strona trzecia, Europejski Instytut Społeczeństwa Informacyjnego, stwierdziła, że zainteresowanym stronom należy zapewnić zarówno środki zaradcze *ex ante*, jak i *ex post*. Środki zaradcze *ex ante* powinny obejmować uprzednie powiadomienie właścicieli przedmiotowych stron internetowych. Środki zaradcze *ex post* powinny gwarantować, by po wykonaniu decyzji o zablokowaniu istniały skuteczne mechanizmy ograniczania jej zakresu lub zaskarżenia jej ze względu na nowe okoliczności.

51. Trybunał zauważa na wstępie, że w przedmiotowym czasie skarga kasacyjna nie była uznawana za skuteczny krajowy środek odwoławczy (zob. *Berkovich i Inni przeciwko Rosji*, nr 5871/07 i 9 innych, § 69, 27 marca 2018 r., i przytoczone tam orzecznictwo).

52. Trybunał zauważa ponadto, że skarga na podstawie art. 13 wynika z tych samych okoliczności, które badał przy rozpatrywaniu skargi na podstawie art. 10 powyżej. Istnieje jednak różnica w charakterze interesów chronionych przez art. 13 Konwencji i interesów chronionych przez art. 10: ten pierwszy zapewnia gwarancję proceduralną, a mianowicie „prawo do skutecznego środka odwoławczego”, podczas gdy wymóg proceduralny właściwy dla tego drugiego ma charakter pomocniczy w stosunku do szerszego celu, jakim jest zapewnienie poszanowania materialnego prawa do wolności wypowiedzi (zob. *Iatridis przeciwko Grecji* [WI], nr 31107/96, § 65, ETPC 1999-II). Mając na uwadze różnicę w celach gwarancji zapewnianych przez oba artykuły, Trybunał uważa za właściwe w niniejszej sprawie zbadać tych samych okoliczności na podstawie obu postanowień.

53. Trybunał stwierdza, że podniesiony przez skarżących zarzut naruszenia ich prawa do wolności słowa był zasadny. W związku z tym art. 13 wymagał, aby dysponowali oni krajowym środkiem odwoławczym, który byłby „skuteczny” zarówno w praktyce, jak i w prawie, a mianowicie zapobiegałby zarzucanemu naruszeniu lub dalszemu naruszeniu, lub zapewniałby odpowiednie zadośćuczynienie za naruszenie, do którego już doszło.

54. Chociaż skarżący mieli możliwość wszczęcia postępowania w celu oceny środków blokujących i ich wpływu na funkcjonowanie ich mediów internetowych, sądy rosyjskie nie rozpatrzyły przedmiotu ich żądań. Nie zajęły się kwestią niespełnienia przez władze wymogu prawnego dotyczącego identyfikacji problematycznych stron internetowych ani nie zbadały konieczności i proporcjonalności środków blokujących lub ich nadmiernego zakresu. W związku z tym Trybunał stwierdza, że środek odwoławczy, który przewidywała ustawa krajowa, nie był skuteczny w okolicznościach sprawy skarżących (zob. *Elvira Dmitriyeva przeciwko Rosji*, nr 60921/17 i 7202/18, § 64, 30 kwietnia 2019 r.).

55. W konsekwencji doszło do naruszenia art. 13 Konwencji w zw. z art. 10.

IV. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

56. Artykuł 41 Konwencji stanowi:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie”.

57. Pierwszy i drugi skarżący dochodzili kwot po 20 000 euro (EUR), a trzeci skarżący kwoty 10 000 EUR tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową. Twierdzili oni, że liczba osób odwiedzających stronę grani.ru w skali miesiąca spadła z 1,6 mln do mniej niż 0,3 mln, że ich strony spadły w rankingach portali informacyjnych oraz że usunięto linki do publikacji archiwalnych. Trzeci skarżący domagał się również kwoty 1 000 EUR tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

58. Rząd uznał żądania skarżących związane z zadośćuczynieniem za szkody niemajątkowe za bezzasadne i nadmierne. Trzeci skarżący nie przedstawił dowodu poniesienia kosztów zastępstwa procesowego.

59. Trybunał przyznaje skarżącym po 10 000 EUR tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową, a trzeciemu skarżącemu kwotę żadaną tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, powiększoną o ewentualny podatek.

60. Trybunał za słuszne uznaje wyznaczenie wysokości odsetek za zwłokę na podstawie marginalnej stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego powiększonej o trzy punkty procentowe.

Z POWYŻSZYCH WZGLĘDÓW TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *dokonuje* połączenia skarg;

2. *uznaje* skargi za dopuszczalne;
3. *stwierdza*, że doszło do naruszenia art. 10 Konwencji;
4. *stwierdza*, że doszło do naruszenia art. 13 Konwencji w związku z art. 10;
5. *stwierdza*
 - (a) że pozwane państwo winno, w terminie trzech miesięcy od daty, w której niniejszy wyrok stanie się ostateczny zgodnie z art. 44 ust. 2 Konwencji, uiścić następujące kwoty, przeliczone na walutę pozwanego państwa według kursu obowiązującego w dniu płatności:
 - (i) 10 000 EUR (dziesięć tysięcy euro) na rzecz każdego skarżącego, plus wszelkie należne podatki, tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową;
 - (ii) 1 000 EUR (tysiąc euro) na rzecz trzeciego skarżącego, plus wszelkie należne podatki, tytułem poniesionych kosztów i wydatków;
 - (b) że od upływu wyżej wskazanego terminu trzech miesięcy aż do momentu uregulowania należności, należne będą odsetki zwykłe od określonych powyżej kwot, naliczone według stopy równej marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego obowiązującej w tym okresie, powiększonej o trzy punkty procentowe;
6. *oddala* pozostałą część roszczenia skarżących dotyczącego słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie w dniu 23 czerwca 2020 r., zgodnie z Regulą 77 § 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Milan Blaško
Kancierz

Paul Lemmens
Przewodniczący

WYROK W SPRAWIE OOO FLAVUS I INNI PRZECIWKO ROSJI

Załącznik

Lp.	Nr skargi	Data wniesienia skargi	Skarżący Rok urodzenia	Pełnomocnik
1	12468/15	02.03.2015 r.	OOO FLAVUS	Damir Ravilevich GAYNUTDINOV
3	23489/15	24.04.2015 r.	Garri Kimovich KASPAROV 1963	Damir Ravilevich GAYNUTDINOV
4	19074/16	25.03.2016 r.	OOO MEDIAFOKUS	Svetlana Igorevna KUZEVANOVA